

Smutný šprýmař Hostovský

Olga Castiellová-Hostovská

olga.hostovska@seznam.cz

Byl tak trochu sám, jako by porát něco nosil v hlavě. Šak nosil. Ale nafoukaný nebyl, to ne. Smysl pro legraci ho často přiváděl do malého hloučku, který dyby vynikl ve všem jako v těch blbostech, co dělal, tak by bylo ve třídě vo moc těch vyznamenanejch víc. (Josef Mojžíš, farář československé církve husitské ve Rtyni)¹

V komunistickém Československu se umělci (a to i ti mrtví) dělili na ty, kteří byli použitelní, a na ty ostatní, na něž bylo lépe zapomenout. Hostovského rodák z Hronova Alois Jirásek, přesvědčením národní demokrat, měl to štěstí, že byl ohodnocen jako „nositel nejpokrokovějších národních tradic“ (Příruční slovník naučný II, 1963). Jiný národní demokrat, básník Viktor Dyk, takové štěstí neměl, protože „myšlenka národní“ ho prý za buržoazní republiky „postavila do nejreakčnějšího křídla nacionalistického tábora“ (Příruční slovník naučný I, 1962). Přesto jeden úryvek z jeho básně *Země mluví* býval citován a připomínán velice často: „Opustíš-li mne, nezahynu, / opustíš-li mne, zahyneš!“. Báječně se totiž hodil na všechny politické emigranty. U Egona Hostovského to svým způsobem platí dodneška.

V městských a školních knihovnách mají z jeho tvorby většinou jen pár knih, které vyšly v Československu do roku 1948, učebnice ho podle jeho ranných prací řadí obvykle k expresionistům a ke generaci spisovatelů zhruba o deset let starších, a jeho exilové období, představující víc než polovinu spisovatelova života a větší část jeho tvorby, je v odborné literatuře líčeno obvykle v těch nejtemnějších barvách.

Z Hostovského knih napsaných v exilu po roce 1948 se čtenáři v socialistickém Československu mohli seznámit pouze s románem *Všeobecné spiknutí* (1969). Z dalších pěti připravovaných knih vyšel ještě román *Půlnoční pacient* (1969), ale celé dvacetitisícové vydání, až na pár „ukradených“ výtisků, šlo do stoupy. Když v polistopadovém knižním boomeru konečně začaly vycházet Hostovského spisy (1994–2002), jejich náklady byly tak nízké a distribuce tak špatná, že se ke čtenářům prakticky nedostaly.

Absurdní na tom je, že Hostovský nikdy netoužil stát se emigrantem. Když v předvečer druhé světové války emigroval poprvé, odhodlal se k tomu velice nerad; původně nepředpokládal, že se s životem v exilu bude potýkat sám, a nejspíš počítal

1 Mojžíš, Josef: Spolužák. In: *Egon Hostovský. Vzpomínky, studie a dokumenty*, ed. Rudolf Šturm. Sixty-Eight Publishers, Toronto 1974, s. 50.

s něčím úplně jiným, než co ho potom potkalo. Na druhé straně měl štěstí a po dvouletém útěku Evropou se dostal do USA. Život na čs. konzulátě v New Yorku byl nepochybně luxusem ve srovnání s osudy jiných exulantů. Ale ten stesk!

Domnívám se, že židé, jejichž rodiny v diaspoře našly svou vlast, jsou k ní vázáni velice silným poutem. Svědčí o tom závěrečná slova z první Hostovského exilové knihy *Listy z vyhnanství* (1941), o níž sám autor řekl: „Začínám věci, na jaké jsem předtím nikdy nepomyslel. *Listy z vyhnanství*. Apoteózu země, do níž se nevrátím, náhle ovlivněnou básníky Máchou a Halasem, jejichž vliv jsem u sebe nikdy předtím nepředpokládal“.²

Ty, pro niž jméno vlast je slovo příliš zvětralé a jméno otčina je slovo příliš kruché, ty nepojmenovatelná, jež na nás hledíš očima laní, obláčku nad baštami hájů, pelíšku plaché zvěře, úkryte vlaštovek, úkryte milenců, ty moje trápení, ženo má, mámo má — tebe jsem nezapřel, tebe jsem nezradil! Žvatlám po tobě prvotní slova, kterým jsi mě naučila, poznávám tvůj dech ve větru, barvu tvé pleti v oblouku duhy, mír tvých nocí v pocelu hvězd. Má jediná! Hlase můj, smíchu můj a pláči můj! Tobě jsem věrný! Ty má, ty má! Kolébko, první hračko, perníková chaloupko, zasnubní prstýnku, záhone, růžičko, barevný ptáčku v kleci, pěšinko moje, lípo má, kříži na rozcestí, chudobko uschlá v slabikáři! Vy moje hry, mé písťalky, praku můj, káčo, kuličky! Má noci zázraků, noci pokladů, noci svatební! Vy ruce zapojené v kruh, vy ruce živých, mrtvých a ještě nenarozených! Světluško, chomáčku pampeliščího chmýří, bludičko v rákosí, daleký kouři! Pro vidinu tvých čtveroročních šatů ještě žiji. Pro hebkost tvého mechu, pro sladkost tvých písní, pro závrať tvého rána i soumraku, pro živou vodu tvých studánek a pramenů, pro tvá batolata, pro tvé modlitby, pro tvou pohanu, pro tvou chudobu a pro tvou příští slávu! Tobě a jenom tobě jsem věrný! [...].³

Jakožto pracovník čs. konzulátu v New Yorku dostal se Hostovský po válce domů na skok až v květnu 1946, na delší dobu přijel teprve o rok později. Ten necelý rok, co strávil ve vlasti, navzdory spleťtým rodinným vztahům a dramatickým politickým událostem, byl pro něj velice šťastným obdobím. Takto o něm vypráví ve své knize *Vínek vzpomínek* básník Josef Hiršal:

Když Egon Hostovský odjížděl v devětatřicátém do exilu, musel se dát se ženou rozvést. Snad si slíbili, že až se bude moci vrátit, budou v manželství pokračovat. Dceři Olze byly tři roky. Egon prošel opravdovým emigračním martyriem: Francie obsazovaná Němci, Portugalsko, Amerika. Když pak byl z Ameriky povolán ZaMini zpět s tím, že bude pracovat a žít v Československu — bylo to na kraji léta 1947 — byl podruhé ženat. Paní Jindra s malou roční holčičkou měly přijet později. Hostovského přátelé však ochladli. Vyčítali mu, že nedodržel slib své první ženě Květě, která na něj s Olgou čekala. Pro člověka se „zaječím srdcem“, jak se sám v jedné své próze charakterizuje,

2 Liehm, Antonín J.: Poslední rozhovor. In: Egon Hostovský: *Literární dobrodružství českého spisovatele v cizině (aneb o ctihodném povolání kouzla zbaveném)*, ed. Olga Hostovská. ERM, Praha 1995 (Spisy Egona Hostovského, sv. 12), s. 161–191, zde s. 173.

3 Hostovský, Egon: *Listy z vyhnanství. Úkryt*, ed. Olga Hostovská. Praha, Akropolis 1998 (Spisy Egona Hostovského, sv. 4), s. 114.

nebylo lehké se s tím vyrovnat. Egon byl však člověk družný, dostatečně přitažlivý a zvědavý, lehce si našel přátele nové. [...]

Byl jsem na vrcholu štěstí, když jsem se s Hostovským seznámil a sprátelil. Sedávali jsme po různých vinárnách a hovořili spíše o životě než o literatuře, i když byl jinak Egon čtenář zvědavý a pozorný. [...]

Pro mne to uhrančivé přátelství trvalo skoro celý rok, až do Egonova odjezdu do Norska. Nezapomenutelné zůstane jeho časté vyprávění o Americe, jeho zážitky z útěku ve Francii i na portugalské lodi *Serpa Pinto*, které se mu už do knížek nevešly, historiky o Janu Masarykovi. Z nich mi utkvělo, jak ho jednou ministr pozval k diplomatickému jednání na velvyslanectví USA. — „Spisovatelskej, dou se se mnou podívat, jak se dělá politika!“ Jeli jsme na tržiště, vstoupili k prvnímu radovi. Ten byl nadšen: „How do you do, John?“ Masaryk jen máchl rukou: „Ále, dear friend, představ si, že asi přijdu o koule!“ — „How, you are ill?“ — „Ale ne, tuhle mám jakési papír. A když mi nepotvrdíš, že souhlasíte s prodejem tohoto zboží, na který máte embargo, tak mě komunisti pověsij za koule!“ — „But it's simple, John!“ Rada vytáhl razítko a hned nato láhev *Jim Beam* whisky. — „Tak viděj, Hostovskej,“ povídá Masaryk česky, „takhle se dělá politika!“ [...].⁴

Většina těch, kteří se s Hostovským znali, vzpomíná na něj jako na příjemného společníka, s nímž byla legrace. Pro některé z nich bylo ale zcela nepochopitelné, že coby autor se jevil jako úplně jiný člověk. Necháпали, že se psaním zbavuje svých traumat. Jeho juvenilie ovlivnila nepochybně první světová válka, kterou prožíval jako dítě, a četba autorů jako Dostojevskij, Przybyszewski a z expresionistů zvláště moravský rodák Hermann Ungar. Mnozí kritici často hledají rovněž souvislosti mezi Hostovským a Franzem Kafkou. Hostovského starší spolužák z gymnázia a v době vysokoškolských studií spolubydlící z pražského podnájmu, prof. Václav Černý, který svými nelítostnými kritikami komentoval Hostovského vycházející díla, dokonce ve svých *Pamětech* napsal: „Kafkův svět byl tehdy ještě u nás skoro neznám, rozhodně zůstal mimo můj zájem. Egon se v něm naopak cítil se svými úzkostmi a depresemi zcela doma, mohu dosvědčit, že Kafku vášnivě četl už během našeho prvního roku, nepotřeboval překladů, uměl slušně německy.“⁵ K hodnověrnosti tohoto svědectví musím dodat, že první vydání Černého *Pamětí I, II* v exilovém nakladatelství Sixty-Eight Publishers v Torontu (1982, 1983) vyšlo díky finanční podpoře vdovy po Hostovském Reginy. Vzhledem k tomu, že co se spolužáka Egona týče, Černého vzpomínky uveřejněné v tomto díle se poněkud liší od skutečnosti, je pravděpodobné, že autor je formuloval tak, jak předpokládal, že by si to ráda přečetla štedrá donátorka. Co se Kafky týče, věřila bych spíše Hostovskému, který ve svých pamětech píše: „[...] mé první knihy byly kritiky ve Spojených státech napařádkem přirovnávány k dílu Kafkovu, takže z té příčiny jsem si konečně přečetl *Zámek*, *Proces*, *Proměnu* a *Ameriku* [...]“.⁶

V souvislosti s Hostovského pozdější tvorbou se mluví především o vlivu soudobého amerického románu. Není rovněž bez zajímavosti, že se Hostovský znal

4 Hiršal, Josef: *Víněk vzpomínek*. Rozmluvy, Purley 1989, s. 220–222.

5 Černý, Václav: *Paměti I (1921–1938)*. Atlantis, Brno 1994, s. 195.

6 Hostovský, Egon: *Literární dobrodružství českého spisovatele v cizině (aneb o ctihodném povolání kouzla zbaveném)*, cit. (pozn. 2) s. 78.

poměrně dobře s Grahamem Greenem. Greene lektoroval Hostovského knihy pro britská nakladatelství. Inspirace ovšem mohla být vzájemná, když uvážíme, že Hostovského *Půlnoční pacient* vyšel anglicky pod názvem *The Midnight Pacient* v roce 1954 a Greenův *Our Man in Havana* až o čtyři roky později. Osobně se prvně setkali v Praze v únoru 1948. Greene o tom napsal:

Mé první setkání s Egonem Hostovským má cosi z příchuti jeho vlastních knih. Ze složitě příchuti šibeničního humoru, melodramatické atmosféry a beznaděje. Bylo to v Praze ve dnech komunistického puče. Hostovský přišel za mnou do hotelu přímo z ministerstva zahraničí, z poslední schůzky s Masarykem, jenž několik dní nato stal se obětí defenestrace. Seděli jsme v mém pokoji na posteli, dopíjejíce láhev skotské whisky, a venku v ulicích bylo hlučno zástupy pochodujících odborářů dobýjejících vlastní svobodu.

Toho rána narazil jsem v těch zvláštních pražských ulicích, v nichž i jména byla nesrozumitelná cizinci jako já, na blázna, který mě zapřisahal, abych vyrozuměl nějaké západní vyslanectví, že mu Rusové ukradli jeho tajné plány na řízené padáky a že se chystají použít jich proti jeho vlastní zemi. Přijel jsem do Prahy předešlého dne kolem půlnoci. Zjistil jsem, že nedostanu už nic k jídlu, že chci-li se najíst, musím jít na lidovou veselici ve vinném sklepě vedle hotelu. Hoteloví hosté tam posedávali objímajíce se s hotelovým personálem. Nějaký venezuelský diplomat tančil s pokojskou a jakýsi obchodní cestující škemral na tučné kuchařce, aby mu slíbila, že zítra dostane hodně velký vídeňský řízek. Tak plynuly dny v podivném, ne zrovna příjemném snu. Pak jsem s komunistickým průvodcem navštívil dobříšský zámek spisovatelů. Zdálo se, že je v něm prázdná po spisovatelích; až v knihovně našli jsme nějakého člověka, který stál na schůdkách a četl si o Shakespearovi v Encyklopedia Britannica. Přidal se k nám pak u čaje ve velkém salonu, plném oslnivých záblesků z křišťálových lustrů. Když se však pokoušel vykládat mi něco o Shakespearovi, kopl ho můj průvodce pod stolem. Že prý jsem nejezdil do Československa tak dalekou cestu, abych tu poslouchal jeho literární řeči.

*Všechny tyto vzpomínky — a vzpomínky na zakřivené uličky a strmá schodovářadí — splývají mi vždy s oněmi prapodivnými příběhy a s prapodivným humorem takových knih, jako je *Půlnoční pacient* nebo *Dobročinný večírek*. Musili byste možná aspoň chvíli žít v tom divném světě, kde se všechn život drobil jako okoralý koláč, abyste plně pochopili Hostovského umění. Není to umění uprchlické. Hostovský si svůj domov a ovzduší své doby přinesl s sebou. Leč v jeho díle nenajdete zatrpklou exulantství.⁷*

O své situaci v poválečném Československu se Hostovský vyjádřil na sklonku života:

Těšil jsem se, že se zabydlím, ale nešlo to. Propast se stále prohlubovala, a nakonec se mi doma přestalo líbit. Přestože jsem dobře věděl, jak zlý je exil, rozhodl jsem se nakonec jít znovu do ciziny — i když dosud ne do exilu. Bylo mi úzko, stále víc na mě tlačili, abych byl nějak politicky aktivní, a já tušil, že líp nebude. Tak radši pryč. Ale

7 Green, Graham: Setkání v únoru 1948. In: *Padesát let Egona Hostovského*, ed. Jiří Pistorius. Moravian Library, New York 1958, s 39–40.

do exilu ne, to ne, to jsem nechtěl. Jako kulturní přidělenec jsem odjížděl do Norska s jediným plánem: za čas se přijedu podívat a pak se rozhodnu. Přijel jsem pak skutečně na tři dny, a pochopil jsem, že se vrátit nemohu. I kdybych nakonec nakrásně třeba i vstoupil do strany, půjde mi pořád o krk. A i kdybych se třeba všelijak snažil, komunisté mě nikdy jako rovnoprávného nepřijmou. Komunistických přátel, kterých jsem měl vždycky hodně, bude ubývat, a nakonec uvěřím, že jsem vinen. Jenže já vinen nebyl. Jenom nejsem člověk pro boj za nesmysl.

Když jsem se vrátil do Norska, zavolal si mě vyslanec, a zeptal se mě, jak je. A já, že zle. A že nejnešťastnější jsou staří komunisté. Neodvolali mě do Prahy, ale já na nic nečekal a rezignoval jsem sám, protože jsem považoval za nemravné sloužit vládě, které jsem se bál.⁸

Nový odchod do exilu znamenal opět výraznou změnu stylu a je pozoruhodné, že v situaci pro Hostovského značně zoufalé, kdy znovu řeší řadu problémů osobních a existenčních, do románu, který tehdy píše a v němž zachycuje dramatické události komunistického převratu v Československu v roce 1948, poprvé výrazně proniká humor. Oproti dílům ostatních českých autorů, kteří toto téma rovněž zpracovali, měl Hostovského román *Nezvěstný* výhodu, že ho autor psal naprosto svobodně a své názory nemusel přizpůsobovat požadavkům doby a cenzury. Čtenář zde najde veškeré realie i město Praha přesně v takové podobě, jak vypadaly v těch prvních poválečných letech. Hostovský tu prostě líčí události, které ho přinutily k jeho druhému exilu, ale současně nostalgicky vzpomíná na tu krátkou dobu, kterou po návratu z Ameriky strávil v Praze, mezi svými přáteli. Však také některé postavy mají své skutečné předlohy a většinu z nich autor vykreslil s opravdovou láskou, protože stejně jako jejich inspirační zdroje to byli lidé dobří, laskaví a spravedliví. Počínaje románem *Nezvěstný* se tedy v Hostovského knihách výrazně objevuje humor, a mnohdy takový, kterému se říká „šibeniční“: autor si dělá legraci i sám ze sebe, a máme-li věřit citátu, takový humor svým pojetím skutečnosti zdůrazňuje absurditu světa a současně pro ni tvoří jistou formu intelektuální obrany.

Když se začátkem padesátých let Hostovský vrátil do USA a překonal počáteční existenční potíže, rozpad druhého manželství a nedůvěru hostitelů, dalo by se toto desetiletí označit jako jeho nejúspěšnější. Američan se z něho ale nestal. Nejstručněji to asi vyjádřil v *Posledním rozhovoru*: „Americký obdiv k úspěchu a penězům mi vždycky připadal groteskní.“ Měl bytostnou potřebu obklopovat se přáteli, ale uvědomoval si, že je nebetyčný rozdíl mezi americkým a evropským přátelstvím: „Evropské přátelství je vášnivé, často intrikářské, žárlivé a nevím co ještě, protože kde je opravdový cit, bývají i opravdové bludy. Americké přátelství je naproti tomu sice naprosto korektní, ale také jako aprílové počasí. Dnes jste nejlepší kamarád, zítra o vás nevědí.“⁹ Nedokázal přivyknout poválečné Americe a nepřestávalo se mu stýskat po Evropě, kam se vracel, kdykoli to jen šlo; při těch svých návštěvách si ovšem uvědomoval, jak americký způsob života začíná postupně ovlivňovat i evropské země.

Přesto nakonec uskutečnil, po čem už dlouho toužil, a v roce 1964 se odstěhoval s rodinou do Dánska, aby se zde „léčil“ ze svého stesku po Evropě. O tomto svém

⁸ Liehm, Antonín J.: *Poslední rozhovor*, cit. (pozn. 2), s. 167.

⁹ Tamtéž, s. 186, 189.

úmyslu píše už ve svých pamětech, které pak vyšly v roce 1966 česky v Torontu pod titulem *Literární dobrodružství českého spisovatele v cizině (aneb o ctihodném povolání kouzla zbaveném)*. V Dánsku ho také konečně dostihl jeho krajan a údajný literární vzor Franz Kafka. Napsal mi o tom v dopise ze 16. října 1965:

Před dvěma měsíci jsem v jedné společnosti řekl, co podle mého skromného mínění je pořád jaksi nepovšimnuté na díle Franze Kafky. Redaktor z Informatiön byl tak nadšen tím mým postřehem, že si ode mne objednal článek na to téma, ale prosil, ať jej dodám do tří dnů. A já, vůl, vyhověl. Co bylo pak, dovíš se z přiloženého dopisu pí Rohde, jež si umanula, že za věci půjde v zájmu dobré pověsti Dánů. A já je přesto miluji.

Copenhagen 8. 10. 1965

Milý pane Hostovský,

tady máte další kapitolu ke svým literárním pamětem z Dánska.

Ve středu jsem mluvila telefonicky s panem Schleimannem, který mi řekl zhruba toto: „Článek o Kafkovi teď má pan Jespersen, který má v Informatiön na starosti literární rubriku... Už ho má delší dobu, a abyste pochopila, je to moc milý člověk, ale trochu pomalý... Ale počkejte do pondělka, protože to jede na dovolenou a já po něm převezmu jeho rezort, takže s největší pravděpodobností článek o Kafkovi otiskneme už příští týden, to vám slibuju...”

Ve čtvrtek jsem mluvila telefonicky s panem Jespersenem, který je opravdu moc milý člověk, a řekla jsem mu: „...Mimochodem, jak to vypadá s tím Hostovského článkem o Kafkovi, kdy myslíte, že ho otisknete?“ — Jespersen: „Jaký Hostovského článek o Kafkovi?“ — Já: „Ten, co vám dal pan Schleimann.“ — Jespersen: „Co mi dal pan Schliemann? Ale já jsem žádný článek od Schleimanna nedostal!!!“ — Já: „Aha, rozumím. Ale Schleimann řekl, že už vám ho dal dost dávno.“ — Jespersen: „Nojo, znáte Schleimanna, je to hrozně milý člověk, ale na stole má takový binec, takže ten článek nejspíš pořád leží někde na stole u něho doma.“ — Já: „Aha, no jasně. Ale v každém případě, když teď budete od pondělka na dovolené a Schleimann vás bude zastupovat, tak snad ten článek najde, nebojte se...“ Jespersen: „Schleimann? Ten mě nebude zastupovat. Ten před dvěma hodinami odjel s premiérem do Sovětského svazu...“ — Já: „Jo, rozumím, on opravdu odjel?“ — Jespersen: „Ano, on tam měl jet pan Holgaard, náš odborník na východní Evropu, ale když dostal tu injekci, tak se mu udělalo strašně zle. Tak proto jel pan Schleimann místo něho...“ — Já: „Ano, samozřejmě, takže vy zůstáváte v novinách a snad se vám podaří zjistit, jestli ten Hostovského článek o Kafkovi máte nebo ne.“ Jespersen: „Je mi líto, je mi to hrozně líto, ale pochopte, já už zítra odjíždím...“ — Já: „A nemůžete si tu dovolenou odložit?“ — Jespersen: „Přesně tohle mi navrhl šéfredaktor pan Outze: Ale když jsem mu vysvětlil, že já tentokrát nejedu jako obvykle do Jutska, ale do Sovětského svazu...“ — Já: „Milosrdný Bože — tak vy jedete taky s premiérem do Sovětského svazu?“ — Jespersen: „Ach to ne, to není moje parketa, já jen jedu na tři týdny do Buchary, Taškentu, Samarkandu a tak, a protože mám ten zájezd zaplacený už dlouho, tak ho nemůžu odložit...“ — Já: „No to samozřejmě nemůžete. Takže literární rubriku bude asi spravovat pan Saidenfaden (vedoucí redaktor), jako obvykle v takových případech?“ — Jespersen: „Tak přesně“

tohle jsem navrhl panu Outzemu. — To je dobrý nápad, samozřejmě, řekl, ale bohužel pan Seidenfaden má dovolenou. Jenže pan Outze ani já nevíme, dokdy tu dovolenou má. Něco jsem slyšel, že je v Paříži.“ — Já: „Pokud není ovšem v Sovětském svazu??“ — „Jespersen: „Všechno je možné, samozřejmě, všechno je možné...“ — Já: „Ano, jistě, chápu. Ale co se týče toho Hostovského rukopisu: budete mi moci říci, na koho bych se mohla telefonicky obrátit — tedy jestli tady zůstal někdo, kdo má o novinách přehled, když teď všichni odjíždějí?“ — Jespersen: „Slibuji, že vám zavolám, jestli se mi před odjezdem podaří něco zjistit, určitě zavolám, chápu, že pan Hostovský je kvůli tomu článku rozčilený, ach Bože, co se dá dělat? Chudák, a takový dobrý spisovatel, víte, že jsme včera otiskli...“ — Já: „Ano, vím.“

Tohle se odehrálo včera odpoledne. Pan Jespersen se neozval. Pan Schleimann odjel zřejmě do Sovětského svazu i s tajemstvím týkajícím se vašeho názoru na Kafku, na to, co je to strach, atd., a to je vše, co zatím víme.

Pátek verso mezzanotte (= kolem půlnoci): tak tohle je Dánsko, věřte tomu nebo ne. Pátek už je skoro pryč, žádný telefon, nikdo se neozval, zkrátka nic: já jsem neměla odvahu komukoli zavolat, protože — ptala jsem se sama sebe: snad ty noviny — Information — s nimiž jsem od konce války spolupracovala (aspoň, co se pamatuju) snad ani neexistují? Možná že vůbec neexistují?? Necítím se na to, abych se podívala do telefonního seznamu nebo abych se zeptala manžela, který nejspíš něco píše dale ve své pracovně, zatímco vy pracujete nahoře, ano, někdo mi řekl, že máte pracovnu na půdě — možná že jste to byl vy sám? Ale abych pravdu řekla: teď se ptám sama sebe: kdo to je ten pan Hostop-Hoschleisky-Hospotsky??? Existuje vůbec??? Potom, co si dám další šnaps (domorodý lék), snad se mi podaří podívat se do knihovny: jestli tam najdu něco, co se jmenuje Charity Ball, Three Nights nebo Sju ganger sju i huvudrollen (Sedmkrát v hlavní úloze), jestli najdu v tom strašném nepořádku na svém psacím stole literární paměti pana Schleimanna a tu vzrušující pasáž o Kafkovi nebo přímo o panu Hostovském, jestli tohle všechno dopadne dobře, tak není pochyb o tom, že pan Jespersen existuje. Teď se jenom ptám sama sebe, na koho se mám ještě obrátit, aby mi řekl: kdo to byl toho letního odpoledne, ne, položme si otázku jinak: navštívil nás jednoho letního odpoledne jakýsi člověk se svou krásnou mladou ženou a vlasatým klukem Pavlem? Byli u nás? A stály kolem nás jabloně s malými červenozelenými a velkými křupavými jablky? Myslím, že se raději dřív půjdu podívat na schránku, než začnu uvažovat o tom, kdo jsem a jestli vůbec existuju — ale co se týče schránky — existuje vůbec???

Přes to všechno vřelé pozdravení od jednoho ducha druhému srdečně Vaše (ať už jste kdokoli a kdokoli jsem já)

Ina Rohde (pokud vím)¹⁰

Adresátův ztracený článek nazvaný Frygt (tj. *Strach*) nakonec v *Information* šťastně vyšel (29. 11. 1965, s. 4, přel. Kirsten Thykier),¹¹ a dokonce o něj projevil zájem švédské a norské literární časopisy. Během svého dvouletého pobytu v Dánsku se Hostovský věnoval spíš publicistice. Už když pracoval na svých pamětech, dělal si starosti, jestli včas pochopí, kdy má přestat psát. Pokusil se také o zcela nový žánr — alegoric-

10 Z anglického originálu přeložila O. H.

11 Viz zde s. 152–155.

kou divadelní hru *Osvoboditel se vrací*, která sice vyšla tiskem (1972), ale nikdy nebyla provozována.

Naděje vkládané do obrodného procesu v Československu a plánovanou cestu do vlasti zmařil 21. srpen 1968. Hostovskému přinesl jedinou pozitivní změnu — častěji si mohl popovídat česky se svými krajany — intelektuály, kteří se coby nová emigrační vlna dostali do Ameriky. V rozhovoru určeném pro veřejnost označil svou situaci jako „zmoudření dona Quijota, který přestal nejen revoltovat, ale i žít plným životem, k němuž vždy patří nové naděje a sny“,¹² ovšem v dopise z 11. prosince 1969, adresovaném nejstarší dceři, nezapře starého šprýmaře: „[...] kdybych na stará kolena uměl stlát rozumem, jako uměl staříčkový Tolstoj nebo náš Březina, mohl bych být prohlášen za millburnského proroka, i když těch návštěv našinců není tolik, kolik jich bylo v Jasně Poljaně a v Jaroměřicích.“

A tak se zdá, že někdejší „kavárenský povaleč“ Hostovský, který podle divadelního kritika a svého přítele Josefa Trägra „znal to zvláštní tajemství, jak vychutnat okamžik, v pohodě přátelské party zapomenout všech starostí, zpřetrhat spojení s vnějším světem a oddat se jen přátelskému rozptýlení“,¹³ jako by se na stará kolena proměnil: poslední léta svého života trávil ve stylu „spokojeného“ amerického občana ve vlastním útulném domečku v tichém městečku Millburn ve státě New Jersey.

Na konci roku 1969 se nečekaně octl v nemocnici; zakázal si rodinné návštěvy, a ošetřován lékařem-kamarádem dr. Brumlíkem a opečováván českou zdravotní sestrou rozhodl se zřejmě napsat své poslední dílo — novelu *Epidemie*, kterou později ve věnování nejstarší dceři označil za svou „labutí písničku“: napsal ji během dvou měsíců (leden — únor 1970). Bůhví, zda tehdy vůbec uvažoval o vydání. Četná exilová nakladatelství publikující v češtině začala vznikat až o rok později, a pro případné vydání v angličtině byl text příliš krátký. Jako by tedy autor chtěl potvrdit, co v souvislosti s jeho prvotinami prohlásil Václav Černý: „Egonovi vždy běželo o to, vypovídat se z mučivého komplexu, všechno u něho byla sebeočista, a ulehčující výpovědi to haslo.“¹⁴ Je nepochybné, že *Epidemii* psal Hostovský především pro sebe a téma nosil v hlavě delší dobu. Už v dopise dceři z 11. 7. 1969 se kromě stížností na příbuzenstvo také zabýval americkým manželstvím jako takovým: z rodilých Američanů „se nikdo nepřiznání do bohaté rodiny pro prachy“, psal, „protože i kdyby to byl nakrásně hochštapler, měl by z nich stejně hovno, spíš jen mrzutosti. Zním jednoho francouzského neúspěšného režiséra, který si tady vzal ženu tak bohatou, že jí patří nějaký celý velký ostrov. A kdykoli v N. Y. toho vola potkám, tak mě pumpne o 2–3 dolary, protože nemá na drink ani na cigarety. Ovšem pohřeb mu jednoho dne vystrojí manželka opravdu nezapomenutelně přepychový. A pokud je zaživa ochoten stále sedět v rodinném kruhu (ale kdo by to vydržel?), nemá nouzi ani o chlást, ani o cigarety.“

Epidemii se Hostovský opravdu strefil do černého, jak potvrzuje jiný dopis z 26. 9. 1971: „Má švagrová Edith našla vola, který si ji vezme, a přestěhuje se do Chicaga, jestli to nakonec nedopadne jako v *Epidemii*, kde kupodivu ten nápadník švag-

12 Liehm, Antonín J.: Poslední rozhovor, cit. (pozn. 2), s. 169.

13 Z Trägrova projevu na vernisáži výstavy věnované Čepovi a Hostovskému v Památníku nár. písemnictví v r. 1969., viz též sborník *Egon Hostovský. Vzpomínky, studie a dokumenty*, cit. (pozn. 1), s. 54.

14 Černý, Václav: *Paměti I (1921–1938)*, cit (pozn. 5), s. 194.

rové mého hrdiny žil také v Chicagu, jsa rakouského původu, kdežto tenhle hlupák je švýcarského původu. Jak mě to Chicago a ten Středoevropan tenkrát mohli napadnout, když Editin nápadník ještě nebyl ani na obzoru? Intuice?“

Zdá se tedy, že *Epidemií* si chtěl Hostovský vyzkoušet styl oblíbený u mladší spisovatelské generace, jejíž příslušníci často místo fabulování — snad aby ušetřili za psychiatra — bezostyšně zveřejňují své soukromí. Ostatně kdyby se toto dílo bylo objevilo v angličtině nebo v nějakém jiném jazyce, ve kterém si ho mohla přečíst Hostovského žena a její rodina, byl by tím autor nejspíš riskoval další rozvod. *Epidemie* totiž patří k žánru, kterému se kdysi říkalo klíčový román, tj. na první pohled fiktivní příběh, který ve skutečnosti obsahuje narážky na reálné osoby a děje. Klíčové romány obvykle končily u soudu a v případě *Epidemie* Hostovský ani nic nepředstírá — upozorňuje na to hned v úvodu: „Postavy v této povídce nejsou docela vymyšlené, takže případná podobnost s žijícími osobami nemusí být nutně náhodná.“

Za zakládající osobnost tohoto žánru je podle Wikipedie považována jakási Madeleine de Saudény ze 17. století, ale domnívám se, že jde o jev mnohem, mnohem starší, sahající až do antiky. V české literatuře máme pěkný příklad z 15. století. Najde se v rukopisném sborníku zvaném Neuberský, který v roce 1818 objevil Josef Dobrovský a jako autora identifikoval Hynka z Poděbrad, syna českého krále Jiřího. Součástí sborníku je také jedenáct „rozprávek“ z Boccacciova *Decameronu*, přeložených z německého tzv. Arigova vydání z roku 1473. V 7. novele 7. dne původní jméno Anichino (v něm. textu Hanichino, tedy Jeníček), pod nímž se skrývá obdivovatel krásné paní Beatrice, nahradil překladatel jménem Hajmkyn, což je zkomolená podoba německého Heinchen, tedy česky Hynek. Volba tohoto jména mohla mít pro soudobého čtenáře pikantní podtext, zvláště když hrdinka příběhu nese stejné jméno jako neapolská princezna, manželka Matyáše Korvína, na jehož dvoře Hynek z Poděbrad sloužil.

Co se Hostovského týče, autobiografické prvky najdeme nepochybně ve všech jeho knihách, ale jeho literární postavy prožívají víceméně smyšlené příběhy. Tady je to jinak. Bylo by možná zajímavé sledovat, jak se s postupem času pozvolna proměňuje Hostovského literární alter ego. V posledních dílech má rozhodně podobu nepřilíš zajímavého, důvěřivého dobráka, který je sice spolehlivý pracovník, ale se svým životem si příliš neví rady. Ať se snaží sebevíc, vždycky se jeho dobré úmysly nějak zvrtnou a hlavně nikoho v jeho okolí vlastně nezajímá, co si doopravdy myslí. A tak většinou mluví jen sám k sobě. Asi to bude tím, že se z Egona Hostovského stal upír. Tak to alespoň vidí ruský spisovatel-emigrant Zinovij Zinik: „Nejlepší příklad duševního ovzduší exilu skýtají upíři, bytosti odsouzené k věčnému přebývání na pomezí dvou světů. Jsou to totiž emigranti velmi zvláštního druhu: nevrhají stín. [...] Existence spisovatele ve vnějším světě se měří vlivem, jaký má jeho dílo — stínem, jaký vrhají jeho slova. Upíři jakožto emigrantští spisovatelé jsou nepochopeni v zemi svého pobytu a neschopni dosáhnout přes hranice ke svým čtenářům v otcině.“¹⁵

Takový spisovatel-upír má nejspíš na výběr ze dvou možností: buď propadne depresi a případně spáchá sebevraždu, anebo si bude dělat legraci sám ze sebe. Hostovský, na rozdíl od jiných, si vybral tu druhou variantu.

15 Zinik, Zinovij: Je někdo doma? — Hledání vlastního stínu. *Host* 25, 2009, č. 3, s. 31–35, zde s. 33.